

René Guénon

INTRODUCERE GENERALĂ ÎN STUDIUL DOCTRINELOR HINDUSE

(a cincea ediție revăzută și îndreptată de autor)

TRADUCERE DIN LIMBA FRANCEZĂ:
DANIEL HOBLEA

PREFAȚĂ:
FLORIN MIHĂESCU

EDITURA HERALD
București

Cuprins

PREFAȚĂ	11
----------------	-----------

INTRODUCERE GENERALĂ ÎN STUDIUL DOCTRINELOR HINDUSE

CUVÂNT-ÎNAINTE	17
-----------------------	-----------

PARTEA ÎNTÂI CONSIDERAȚII PRELIMINARE

I. Orient și Occident	25
II. Divergența	29
III. Prejudecata clasică	34
IV. Relațiile dintre popoarele vechi	40
V. Chestiuni de cronologie	46
VI. Dificultăți lingvistice	54

PARTEA A DOUA MODURILE GENERALE ALE GÂNDIRII ORIENTALE

I. Marile diviziuni ale Orientului	63
II. Principiile unității civilizațiilor orientale	68

III. Ce trebuie înțeles prin tradiție?	75
IV. Tradiție și religie	80
V. Caracterele esențiale ale metafizicii	93
VI. Raporturile metafizicii cu teologia	103
VII. Simbolism și antropomorfism	111
VIII. Gândirea metafizică și gândirea filosofică	117
IX. Ezoterism și exoterism	134
X. Realizarea metafizică	142

PARTEA A TREIA
DOCTRINELE HINDUSE

I. Semnificația precisă a cuvântului „hindus”	151
II. Perpetuitatea <i>Vedei</i>	157
III. Ortodoxie și heterodoxie	162
IV. Despre budism	167
V. Legea lui Manu	179

Cuprins

VI. Principiul instituției castelor	184
VII. Șivaism și vișnuism	191
VIII. Punctele de vedere ale doctrinei	196
IX. <i>Nyāya</i>	203
X. <i>Vaiśeṣika</i>	209
XI. <i>Sāṅkhya</i>	217
XII. <i>Yoga</i>	222
XIII. <i>Mīmāṃsā</i>	227
XIV. <i>Vedānta</i>	235
XV. Observații complementare asupra ansamblului doctrinei	242
XVI. Învățătura tradițională	246

PARTEA A PATRA
INTERPRETĂRILE OCCIDENTALE

I. Orientalismul oficial	253
II. Știința religiilor	258
III. Teozofismul	266
IV. <i>Vedānta</i> occidentalizată	274
V. Ultime observații	279
CONCLUZIE	284

Prefață

Este astăzi o evidență, cel puțin pentru acei (chiar dacă puțini) care mai au „intelletti sani”, că volumul *Introducere generală în studiul doctrinelor hinduse* este o carte fundamentală nu numai pentru cunoașterea tradiției hinduse, prima din acest ciclu al umanității de la care ne-au rămas texte scrise esențiale, ci și pentru definirea și caracterizarea diferitelor domenii ale științelor sacre, ca și pentru precizarea noțiunilor și termenilor definitorii ai oricărei cunoașteri tradiționale. Chiar dacă René Guénon a mai scris articole și cărți având ca temă diferitele aspecte ale tradiției hinduse, *Introducere generală în studiul doctrinelor hinduse* este o carte de început pentru orice studiu teoretic al tradiției universale, înlăturând erorile și confuziile care dominau și mai domină încă părerile orientaliștilor, a căror erudiție se bazează pe cercetări istorice și informații exterioare, în timp ce Guénon privește lucrurile din miezul lor spiritual, ca unul care a avut o legătură profundă, dacă nu chiar misterioasă, atât cu tradiția hindusă, cât și cu cea universală, intuind conexiunea lor cu Tradiția primordială.

Vom încerca să schițăm principalele aspecte ale acestor tradiții care precedă în carte expunerea liniilor esențiale ale hinduismului. Constatând deosebirea dintre civilizațiile orientale și cele occidentale, Guénon socotește că diferența e datorată faptului că Orientul a păstrat doctrinele metafizice tradiționale, în timp ce, în Occident, ele s-au degradat sau chiar s-au pierdut. Această diferență începe să apară odată cu desacralizarea gândirii grecești și cu antropomorfizarea artei grecești, când zeii sunt uitați sau excesiv umanizați, iar

spiritualitatea este înlocuită cu un raționalism discursiv care a ucis mitul și simbolul. Aceste trăsături s-au transmis apoi, prin Imperiul Roman și civilizațiilor europene, odată cu așa-zisa Renaștere, chiar dacă Evul Mediu creștin a întârziat cu peste un mileniu desacralizarea lor.

Din pricina acestui mod diferit de gândire și expresie au apărut rupturi între metafizică și filosofie, ca și între aceasta din urmă și teologie. În același timp s-a pierdut deosebirea dintre ezoterism și exoterism, ducând la suprimarea misterelor care își bazau inițierile pe doctrină interioară și ritual secret. În paralel, gândirea și limbajul simbolic al Orientului și miturile, care foloseau mai ales oralitatea, au fost înlocuite, cum spuneam, cu gândirea raționalist-empirică a Occidentului, care a deschis drumul unei civilizații tehnologice desacralizante și, până la urmă, dezumanizante. Se poate vedea, din această foarte succintă prezentare, cât de diferită de Occident este perspectiva gândirii lui Guénon, care este, în fond, gândirea tradițională imemorială, și cât de apropiată este ea de înțelegerea civilizațiilor orientale.

Aplicând aceste concluzii generale la civilizația hindusă, René Guénon subliniază importanța *Vedelor*, care, înainte de a fi transmise în limba sanscrită în mileniul al II-lea î.Hr., au circulat, desigur, oral, conținând toate principiile doctrinei metafizice, precum și informații despre științele tradiționale și despre ritualuri. Continuată și dezvoltată în *Upanișade*, *Brahmane*, *Purane* etc., doctrina *Vedelor* a constituit fundamentul civilizației hinduse de-a lungul mileniilor, până în secolul nostru. Printre principiile esențiale ale acestei doctrine, Guénon amintește în primul rând „legea lui Manu”, conținând normele existenței și ale societății umane, având în centrul lor noțiunea de *dhārma*, fundamentală pentru înțelegerea ordinii și armoniei cosmosului și a umanității, noțiune atât de străină Occidentului, unde traducerea prin „lege” nu conține decât o parte din sensurile ei. Un alt principiu important care domină structura societății

în hinduism, subliniat de Guénon, este „principiul castelor”, o castă fiind bazată nu pe criterii rasiale, ci pe natura specifică a ființelor care o alcătuiesc, deci pe criterii calitative, rezultând patru caste: *brahmani* (autoritatea spirituală), *kṣātrya* (puterea temporală), *vaiśyia* (munca productivă) și *śūdra* (munca necalificată).

După această parcurgere a elementelor structurale ale societății, Guénon schițează doctrina metafizică hindusă axată pe distincția între Ființă (*Être*) și Non-Ființă (*Non-Être*) sau între *Brahma Saguna* (calificat) și *Brahma Nirguna* (non-calificat), Ființa fiind propriu-zis principiul manifestării (*Īśvara*), care se polarizează în *Puruṣa* (esență) și *Prakṛti* (substanță). În manifestare, *Īśvara* se prezintă sub o triplă înfățișare (*Trimurti*) ca: Brahṃā, Śiva și Viṣṇu, care regenerează întregul univers, Brahṃā fiind creatorul, Śiva distrugătorul și Viṣṇu păstrătorul (armonizatorul).

Plecând de la aceste aspecte divine, Guénon face apoi o prezentare a diferitelor „curente” ale hinduismului care, departe de a fi sisteme sau școli, cum cred orientaliștii, sunt „puncte de vedere” ale doctrinei, formând împreună un tot complex și unitar. Aceste *darśana*, în număr de șase, sunt următoarele: *Nyāya* reprezintă propriu-zis logica după care gândirea hindusă se călăuzește pentru aflarea adevărului, logică de altfel mult mai extinsă și mai subtilă decât cea aristotelică. Următoarea *darśana* este *Vaiśeṣika*, având ca scop cunoașterea lucrurilor individuale, în aspectele lor analitice, constituind ceea ce era la vechii greci „filosofia fizică”, iar, în limbajul medieval, cosmologia. Dacă *Vaiśeṣika* privește lucrurile în aspectul lor individual, a treia *darśana*, *Sāṅkhya*, le consideră mai degrabă principal și sintetic, dezvoltând structura universului plecând de la substanța universală (*Prakṛti*), ea însăși increată. Caracteristice pentru *Prakṛti* sunt cele trei tendințe fundamentale cărora le este supusă dezvoltarea tuturor lucrurilor: *sattva* (ascendentă),

tamas (descendentă) și *rajas* (mediană). Astfel iau naștere cele 24 de *tattva* sau principii elementare, începând cu intelectul informal (*Buddhi*), trecând prin conștiință (*Ahankāra*), caracteristică individualității (*Jivatma*), pentru a se dezvolta în lumea subtilă și corporală prin *Manas* (mentalul), *Tanmātra* și *Bhuta*. Problema Ființei pure nu intră în domeniul *Sāṅkhya*, ci în cel al următoarelor trei *darśana*: *Yoga*, *Mimāṃsā* și *Vedānta*.

În *Yoga*, așa cum o arată și numele („uniune”), preocuparea principală este unirea efectivă a ființei umane cu Ființa universală. „Yoghin, în sensul propriu al cuvântului, este cel ce a realizat uniunea perfectă și definitivă”, spune Guénon. Următoarea *darśana* este *Mimāṃsā*, care cuprinde atât *Karma-Mimāṃsā*, ce se ocupă de domeniul acțiunii, cât și *Brahma-Mimāṃsā*, care urmărește cunoașterea supremului *Brahma*. Fiind vorba de metafizica pură, a doua *Mimāṃsā* e cunoscută și sub numele de *Vedānta*, care e propriu-zis „sfârșitul *Vedei*”. Un aspect important cuprins în *Mimāṃsā* este acela de *apūrva*, corespunzând cu ceea ce în daoism se numește „acțiune și reacțiune concordantă”, și ar putea fi înțeleasă ca o „vibrație”, ale cărei efecte se propagă și care poate atinge ființa pentru actele sale și după moarte. Nu vom insista asupra celei de a șasea *darśana* – *Vedānta* – de care Guénon se ocupă într-un volum separat (*Omul și devenirea sa după Vedānta*¹), dar vom cita, pentru a încheia acest scurt excurs asupra doctrinelor hinduse, o singură frază, care poate fi socotită un *summum* al operei guénoniene: „Orice cunoștință adevărată și asimilată cu adevărat este deja, prin ea însăși, nu realizare efectivă, desigur, dar cel puțin o realizare virtuală, dacă se pot uni aceste două cuvinte care, aici, nu se contrazic decât în aparență; altfel, cum s-ar putea spune cu Aristotel că «o ființă este tot ceea ce cunoaște»”?

Florin Mihăescu

¹ Trad. Teodoru Ghiondea, Editura Herald, 2022. (*N. red.*)

**INTRODUCERE
GENERALĂ ÎN STUDIUL
DOCTRINELOR HINDUSE**

Cuvânt-înainte

Multe dificultăți se opun, în Occident, unui studiu serios și aprofundat al doctrinelor orientale în general și al celor hinduse în particular; și cele mai mari obstacole, în această privință, nu sunt, probabil, cele ce pot proveni de la orientali. Într-adevăr, prima și cea mai importantă condiție cerută pentru un asemenea studiu, este, evident, să avem mentalitatea potrivită pentru a înțelege doctrinele în discuție, vrem să spunem pentru a le înțelege cu adevărat și profund; însă aceasta este o aptitudine care, cu foarte rare excepții, lipsește total occidentalilor. Pe de altă parte, această condiție necesară ar putea fi privită în același timp ca suficientă, deoarece, când este îndeplinită, orientalii nu au nicio rețineră în a-și comunica gândirea atât cât le stă în putință.

Dacă nu există vreun alt obstacol real decât cel indicat, cum se face că „orientaliștii”, adică occidentalii ce se ocupă cu problemele Orientului, nu l-au depășit niciodată? Și nu ni se pare exagerată afirmația că, într-adevăr, nu l-au depășit niciodată, de vreme ce constatăm că n-au putut produce decât simple lucrări de erudiție, valoroase, poate, dintr-un punct de vedere special, însă lipsite de interes pentru înțelegerea oricărei idei adevărate. Asta deoarece nu e suficient să cunoști o limbă în mod gramatical, nici să faci o traducere *mot-à-mot* corectă, pentru a pătrunde spiritul acelei limbi și a asimila gândirea celor care o vorbesc și o scriu. Am putea merge chiar mai departe și să spunem că o traducere, cu cât este mai scrupulos literală, cu atât riscă mai mult să fie inexactă în realitate și să denatureze gândirea, căci nu există o echivalență veritabilă

între termenii a două limbi diferite, în special când aceste limbi sunt foarte îndepărtate una de cealaltă, nu atât filologic, cât în virtutea diversității concepțiilor popoarelor ce le folosesc; și acest din urmă element nu va permite niciunei erudiții să pătrundă spiritul unei limbi.

Pentru acest lucru e necesar altceva decât o vană „critică a textelor” ce se pierde în chestiuni de detaliu, altceva decât metodele gramaticienilor și ale „literaților” sau chiar decât o așa-zisă „metodă istorică” aplicată fără distincție la orice. Neîndoielnic, dicționarele și compilațiile își au utilitatea lor relativă, pe care nu e cazul s-o contestăm, neputându-se spune că toată această muncă este zadarnică, mai ales dacă ne gândim că aceia care o întreprind sunt cel mai adesea incapabili să producă altceva; dar, din păcate, din momentul în care erudiția devine o „specialitate”, ea tinde să fie luată ca un scop în sine, pe când, în mod normal, ea nu trebuie să fie decât un simplu instrument. Această invazie a erudiției și a metodelor sale particulare constituie un adevărat pericol, deoarece riscă să-i absoarbă pe cei ce ar fi, poate, capabili să se dedice unui alt gen de lucrări, obișnuința cu aceste metode îngustând orizontul intelectual al celor ce li se dedică și impunându-le o deformare iremediabilă.

Încă n-am spus tot, și nici măcar n-am atins latura cea mai gravă a chestiunii: dintre producțiile orientaliștilor, lucrările de erudiție pură sunt partea cea mai neplăcută, desigur, dar nu cea mai nefastă; și spunând că n-ar mai exista altceva, înțelegem prin asta nimic altceva care să aibă o oarecare valoare, chiar cu o sferă de aplicare limitată. Unii, în special în Germania, au vrut să meargă mai departe și, mereu prin aceleași metode ce nu mai pot da nimic aici, fac operă de interpretare, adăugând ansamblul ideilor preconcepuate ce constituie propria lor mentalitate, cu prejudecata evidentă de a introduce concepțiile cu care au de-a face în cadrele obișnuite ale gândirii europene. În

fond, eroarea capitală a acestor orientaliști, lăsând la o parte chestiunea metodei, e aceea de a vedea totul din punct de vedere occidental și prin propria lor mentalitate, pe când prima condiție pentru a putea interpreta corect o doctrină oarecare este, firește, să faci efortul de a o asimila și de a te situa, pe cât posibil, în punctul de vedere al celor ce au conceput-o. Spunem pe cât posibil, căci nu toți pot reuși aceasta în egală măsură, dar cel puțin pot încerca; dimpotrivă, departe de asta, exclusivismul orientaliștilor despre care vorbim și spiritul lor de sistem îi determină, printr-o incredibilă aberație, să se creadă capabili să înțeleagă doctrinele orientale mai bine decât orientalii înșiși: pretenție ce n-ar fi decât rizibilă dacă n-ar fi însoțită de o voință pornită să „monopolizeze” într-un fel studiile în discuție. De fapt, în afara acestor „specialiști”, aproape nimeni nu se ocupă de acestea în Europa, decât o categorie de visători extravagănți și de șarlatani obraznici ce ar putea fi priviți ca o cantitate neglijabilă dacă n-ar exercita, și ei, o influență deplorabilă în diverse privințe, cum vom arăta la momentul potrivit într-un mod mai precis.

Pentru a ne limita aici la orientaliștii ce pot fi numiți „oficiali”, vom mai semnală, cu titlu de observație preliminară, unul dintre abuzurile determinate cel mai frecvent de folosirea acelei „metode istorice” la care am făcut deja aluzie: e vorba despre eroarea ce constă în a studia civilizațiile orientale în același mod cu civilizațiile dispărute de multă vreme. În acest ultim caz, este evident că ei trebuie să se mulțumească, în lipsă de altceva, cu reconstituiri aproximative, fără a fi niciodată siguri de o concordanță perfectă cu ceea ce a existat în mod real cândva, deoarece nu există niciun mijloc de a recurge la verificări directe. Se uită însă că civilizațiile orientale, cel puțin cele ce ne interesează acum, au continuat să existe până la noi fără întrerupere și că ele au încă reprezentanți autorizați, a căror mărturie valorează incomparabil mai mult, pentru

înțelegerea lor, decât toată erudiția din lume; doar că, pentru a încerca să-i consultăm, nu trebuie pornit de la acel principiu bizar că știm mai bine decât ei ce să spunem despre adevăratul sens al propriilor lor concepții.

Pe de altă parte, mai trebuie spus că orientalii, având mai degrabă, pe drept cuvânt, o idee defavorabilă despre intelectualitatea europeană, se interesează foarte puțin de ceea ce occidentalii, într-un mod general, pot să gândească despre ei; de aceea, ei nu caută în niciun fel să-i lămurească, ci dimpotrivă, ca efect al unei politeți puțin disprețuitoare, se închid într-o tăcere pe care vanitatea occidentală o ia ușor drept aprobare. Așa se face că „prozelitismul” este cu totul necunoscut în Orient, unde ar fi de altfel fără obiect și n-ar putea fi privit decât pur și simplu ca o dovadă de ignoranță și neînțelegere; vom arăta, în continuare, care sunt motivele acestui fapt. Rare sunt excepțiile de la această tăcere pe care unii o reproșează orientalilor (atât de legitimă totuși), în favoarea vreunei individualități izolate ce prezintă calificările și aptitudinile intelectuale necesare. Cât despre cei ce ies din rezerva lor în afara acestui caz determinat, se poate spune că reprezintă în general elemente destul de puțin interesante și că, dintr-un motiv sau altul, nu expun decât doctrine deformate sub pretextul de a le apropia de Occident; vom avea ocazia să spunem câteva cuvinte despre aceasta. Pentru moment, vrem să se-nțeleagă că, fapt indicat de la-nceput, mentalitatea occidentală este singura responsabilă de această situație, ce face foarte dificil chiar rolul celui care, aflându-se în condiții excepționale și ajungând să asimileze anumite idei, vrea să le exprime în modul cel mai inteligibil, fără ca totuși să le denatureze: el trebuie să se limiteze la expunerea a ceea ce a înțeles, în măsura în care acest lucru este posibil, abținându-se cu grijă de la orice „vulgarizare” și chiar fără cea mai mică preocupare de a convinge pe cineva.

Am spus destul pentru a ne defini clar intențiile: nu vrem nicidecum să facem aici operă de erudiție, punctul de vedere în care ne situăm fiind mult mai profund decât aceasta. Adevărul nefiind pentru noi un fapt istoric, ne interesează destul de puțin, în fond, să determinăm exact proveniența cutărei sau cutărei idei ce ne interesează, în definitiv, exclusiv pentru că, înțelegând-o, știm că este adevărată; însă anumite indicații despre gândirea orientală îi pot determina pe unii să reflecteze, și acest simplu rezultat ar avea, el singur, o importanță nebănuită. De altfel, chiar dacă acest scop n-ar putea fi atins, am mai avea un motiv să întreprindem o expunere de acest gen: să se recunoască, într-un fel, tot ceea ce le datorăm, intelectual vorbind, orientalilor, față de care occidentalii nu ne-au oferit, niciodată, nici cel mai mic echivalent în acest sens, fie el și incomplet.

Prin urmare, vom prezenta mai întâi, cât mai clar posibil și după câteva considerații preliminare indispensabile, diferențele esențiale ce există între modurile generale ale gândirii orientale și cele ale gândirii occidentale. Vom insista apoi în mod special asupra a ceea ce se raportează la doctrinele hinduse, în măsura în care acestea prezintă trăsături particulare ce le disting de celelalte doctrine orientale, deși toate au destule caractere comune pentru a justifica, în ansamblu, opoziția generală dintre Orient și Occident. În fine, în privința acestor doctrine hinduse, vom semnală insuficiența interpretărilor care circulă în Occident; unora dintre ele va trebui chiar să le arătăm absurditatea. Drept concluzie a acestui studiu, vom arăta, cu toate precauțiile necesare, condițiile unei apropiieri intelectuale între Orient și Occident, condiții care, cum e ușor de prevăzut, sunt foarte departe de a fi îndeplinite în prezent de partea occidentală: de aceea, nu vrem să indicăm aici decât o posibilitate, fără a o considera susceptibilă de o realizare imediată sau doar apropiată.

PARTEA ÎNTÂI

CONSIDERAȚII PRELIMINARE

CAPITOLUL I

Orient și Occident

Primul lucru pe care-l avem de făcut în studiul de față este să determinăm natura exactă a opoziției ce există între Orient și Occident și, înainte de toate, în acest scop, să precizăm sensul pe care vrem să-l dăm celor doi termeni ai acestei opoziții. Putem spune, ca primă aproximație sumară, că Orientul este, pentru noi, în mod esențial, Asia, iar Occidentul, Europa; însă aceasta cere câteva explicații.

Când vorbim, de pildă, despre mentalitatea occidentală sau europeană, folosind fără deosebire unul sau altul dintre acești termeni, înțelegem mentalitatea proprie rasei europene luată în ansamblul său. Vom numi deci european tot ceea ce este legat de această rasă și vom aplica această denumire comună tuturor indivizilor născuți din ea, în orice parte a lumii s-ar găsi: astfel, americanii și australienii, pentru a nu-i pomeni decât pe aceștia, sunt pentru noi europeni, exact la fel ca oamenii de aceeași rasă ce au continuat să locuiască Europa. Într-adevăr, este evident că deplasarea sau chiar nașterea într-o altă regiune nu poate schimba rasa, în consecință nici mentalitatea inerentă acesteia, și chiar dacă schimbarea mediului este susceptibilă de a determina mai devreme sau mai târziu anumite modificări, acestea vor fi secundare, neafectând caracterele cu adevărat esențiale ale rasei, ci făcând dimpotrivă să reiasă uneori mai

evident unele dintre ele. Astfel, la americani putem constata cu ușurință dezvoltarea împinsă la extrem a unora dintre tendințele constitutive mentalității europene moderne.

Se pune totuși aici o problemă, pe care nu putem să n-o indicăm pe scurt: am vorbit despre rasa europeană și despre mentalitatea sa; dar există, într-adevăr, o rasă europeană? Dacă se înțelege prin aceasta o rasă primitivă, având o unitate originară și o perfectă omogenitate, trebuie să se răspundă negativ, căci nimeni nu poate contesta că populația actuală a Europei s-a format printr-un amestec de elemente aparținând unor rase foarte diverse, nici că există diferențe etnice destul de accentuate, nu doar de la o țară la alta, ci chiar în interiorul fiecărui grup național. Totuși nu e mai puțin adevărat că popoarele europene prezintă destule caractere comune pentru a putea fi deosebite net de toate celelalte; unitatea lor, chiar dacă este mai degrabă dobândită decât originară, este suficientă pentru a se putea vorbi, așa cum facem, despre rasa europeană. Numai că această rasă este în mod natural mai puțin stabilă decât o rasă pură; elementele europene, amestecându-se cu alte rase, vor fi absorbite mai ușor, și caracterele lor etnice vor dispărea mai rapid; însă aceasta nu se aplică decât în cazul în care există amestec, pe când dimpotrivă, atunci când există doar juxtapunere, caracterele mentale, care ne interesează cel mai mult, apar într-un fel mai reliefate.

Aceste caractere mentale sunt de altfel cele datorită cărora unitatea europeană iese mai mult în evidență: oricare ar fi fost diferențele inițiale în această privință ca și în altele, s-a format puțin câte puțin, în cursul istoriei, o mentalitate comună tuturor popoarelor Europei. Asta nu înseamnă că nu există o mentalitate specială pentru fiecare dintre aceste popoare, dar particularitățile ce le disting sunt secundare în raport cu un fond comun în care par să se suprapună: ele sunt, în definitiv, ca niște specii ale aceluiași gen.